

УДК 929.7.031 Болбас-Розтоцький

ПЕРШІ ПОКОЛІННЯ ШЛЯХЕТСЬКОГО РОДУ БОЛБАСІВ-РОЗТОЦЬКИХ

Володимир СОБЧУК*, Ігор ТЕСЛЕНКО**

*Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка

**Національний університет “Киево-Могилянська академія”

У статті реконструйовано генеалогію і соціальне обличчя перших поколінь українського шляхетського роду Болбасів-Розтоцьких. На початку своєї кар’єри ця кровноспоріднена спільнота, заснована, ймовірно, вихідцем з тюркського середовища, володіла в Кременецькому повіті Волинської землі кількома поселеннями, але скоро втратила свої позиції, і її представники перетворилися в зем’ян князів Острозьких. Згодом одна з гілок роду зуміла відновити статус господарських зем’ян, пробитися до регіональних урядів і надійно забезпечити собі місце поміж середньої шляхти.

Ключові слова: Болбаси-Розтоцькі, шляхта, Кременецький повіт, Волинська земля.

Гніздом Болбасів-Розтоцьких, одного з численних шляхетських родів Волині, було село Розтоки, яке лежало на західній окраїні Кременецького повіту, у межиріччі верхів’їв Горині та Ікви***. Перші представники цієї кровноспорідненої спільноти – брати Олехно, Федько, Пашко й Васько Болбасовичі – з’являються в джерелах у 1470-х роках. Батько їх, судячи з його імені, на основі якого утворено патронім, міг походити з тюркського середовища¹.

Крім родового гнізда Болбас залишив синам у Кременецькому повіті села Кушлин і Підгайці, розташовані на річці Горинка****. Друге з цих поселень він мав придбати в заможного шляхтича Дениска Мукосійовича, котрому воно було надане великим князем 1442 року². Стосовно ж Кушлина, як і щодо села Розтоки, даних, що проливали б якесь світло на час та обставини їх набуття, не виявлено.

Десь у середині 1470-х років, під час перебування Пашка і Васька Болбасовичів на службі, Олехно і Федько вчинили “пред своїми дядьками” Андрієм Чапличем та Єськом Єловичем поділ батькової спадщини, за яким

*** Тепер село Розтоки Кременецького району Тернопільської області.

¹ Основною імені могли послужити тюркські слова *bilbäs* (“нетямущий, неук”) або *bulbars* (“лев”) (Баскаков Н. А. Русские фамилии тюркского происхождения. Москва, 1979. С. 252).

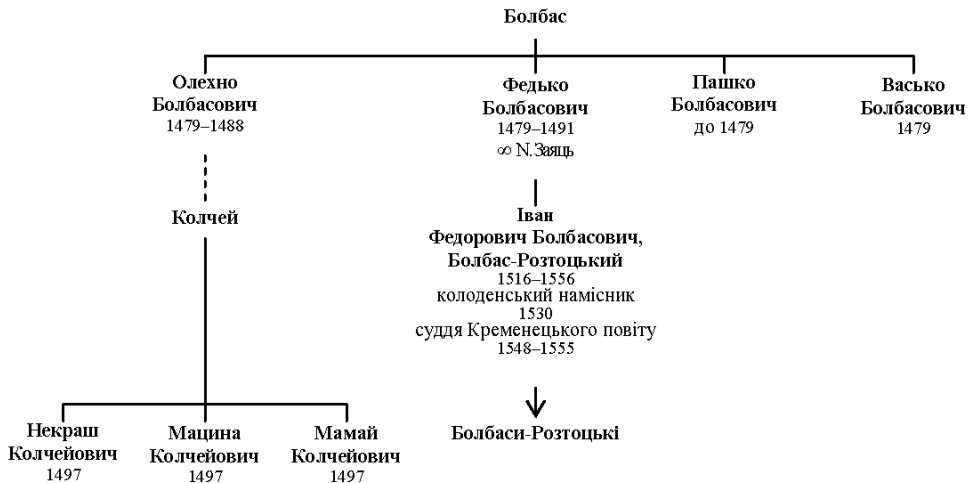
**** Тепер село Кушлин Кременецького та село Підгайці Шумського районів Тернопільської області.

² Собрание государственных и частных актов, касающихся истории Литвы и соединенных с ней владений (от 1387 до 1710 года), изданное Виленскою археологической комиссией под редакцией ученого секретаря Маврикия Круповича. Вильна, 1858. Ч. I. С. 21. № XIX.

село Підгайці відійшло Олехнові та Пашкові, а села Розтоки й Кушлин – Федькові й Васькові (див. *документ 1*). Повернувшись на батьківщину, Васько Болбасович 1 березня 1479 р. видав у Луцьку лист, за яким продав “делницю свою Кушлин брату своєму Хведору вечно со всем с тми, што к тому здавно слухало, за пятдесят копъ широких грошеи” (див. *документ 2*). Село Підгайці Федір, імовірно, також прибрав до своїх рук, оскільки розпоряджався потім, як побачимо далі, розташованим тут, на річці Горинка, ставом.

Пізніших згадок про Пашка й Васька Болбасовичів у писемних джерелах уже немає.

Схема. Перші покоління роду Болбасів

По сусідству з родовим гніздом Болбасовичів лежало пусте селище Рацлавка*, на яке, крім них, претендували також власники суміжного села Лосятин. З підтвердження великого князя Сигізмунда I 1533 року братам Гаврилові й Михайлові Лостиським на половину мастку Лосятин (придбану їхнім батьком у Васька Ісернського) довідуємося, що згаданий вище Олехно Болбасович судився колись із цим Васьком перед берестейським намісником Якубом Андрійовичем Немировичем “о селища на имя Рацлавьку и о сеножати и о лесъ Стаховъ” і “самъ очевисто визнал, иж то есть селища и сеножати именья его лосятиньский”³. Довідавшись про визнання братом спірних ґрунтів

* Тепер село Раславка Кременецького району Тернопільської області.

³ Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка НАН України, відділ рукописів, колекція Оссолинських, грамота № 2103. Якуб Немирович зафіксований у джерелах як берестейський намісник у 1483 й 1487 рр. (*Wolff J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. 1386-1795. Kraków, 1885. S. 9*). Отже суд, про який тут ідеться, міг відбутися десь у 1480-х роках.

за сусідом, Федько Болбасович поскаржився Казимиру Ягайловичу, що зупинився проїздом у Луцьку, “штож деи ѿн променил ѿтчину свою дѣлницу его Исернскому”. У відповідь на скаргу 10 листопада 1487 р. великий князь видав тут спеціальний лист, в якому наказав луцькому старості й маршалку Волинської землі Петру Яновичу, “штобы еси велил тому брату ег[о] стати перед собою ку праву и то бы еси межи них досмотрил и справедливост тому вчинил” (див. документ 3). Невідомо яким був вирок Петра Яновича, але селище Рацлавка так і залишилося за Ісернським.

Села Розтоки і Кушлин разом зі спустом Підгаєцького ставу (розташованого в частці Олехна й Пашка) Федір Болбасович заставив спочатку за 150 кіп широких грошів князю Семену Васильовичу Збараському⁴. Згодом же село Розтоки Федір завів у 100 копах грошів своїй дружині, що походила з родини господарського дворянина Заяця, і воно перейшло до рук її батька, а той перезаставив зятеву отчину за ту саму суму князю Семенові Гольшанському⁵. Не маючи змоги викупити село Розтоки, 16 лютого 1491 р. Федько продав його разом із присілком Поріччя за 150 кіп широких грошів кредиторів тестя на вічність⁶. Села Кушлин і Підгайці з часом потрапили до князів Вишневецьких. Уперше, правда, вони згадуються серед володінь цього аристократичного клану аж 1545 року⁷, але придбані були, мабуть, наприкінці XV або на початку XVI ст., тобто в найскрутніший для нащадків Болбаса час.

Не змирившись з утратою поселень Розтоки й Поріччя, син Федора Болбасовича Іван судився потім з удовою Семена Гольшанського за свою отчину перед великим князем Олександром, але безрезультатно. Лише після смерті княгині, коли маєток перейшов до її зятя Костянтина Івановича Острозького, Іван Болбасович бив чолом останньому через княгиню Марію Ровенську, матір тещі князя, і таки отримав продані батьком володіння. У виданому з цього приводу листі, датованому в Острозі 7 квітня 1516 р., Іван Болбасович бере на себе та своїх нащадків обов’язок служити Костянтину Івановичу і його нащадкам, а в разі, якби захотів “отдалити ся” і служити комусь іншому, сплатити 500 кіп королю та 200 кіп князям Острозьким. І після цього “с того імѣня мают их милост мене и жону и дѣти мои и щадковъ моих и ближних моих, – відзначає Іван Болбасович далі, – моцно выслати и тоє имѣне к своим рукам мѣти, а мнѣ противку их милости жадного слова не мовити, бо господарь мой, князь

⁴ Archiwum Państwowe w Krakowie, Archiwum Sanguszków (далі – АРКг., АС), rkps 88 (Права, привілеї, листи й диспозиції дому княжат Острозьких, 1627 р.), s. 43. Лист Федора Болбасовича датований у сумарії 7024 роком, якому мав би відповідати 1516 рік, який, звичайно, тут неможливий.

⁵ Ibid. S. 43.

⁶ Российский государственный архив древних актов в Москве, ф. 389 (Литовская Метрика), оп. 1, д. 196, л. 213 об.–214; Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. Warszawa, 1895. S. 691. Поп.: Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie (далі – АС). Lwów, 1890. Т. III: 1432–1534 / Wydane przez Bronisława Gorczaka. S. 137–138.

⁷ Литовська Метрика. Київ, 2005. Кн. 561: Ревізії українських замків 1545 року / Підготував Володимир Кравченко. С. 196, 200. Село фігурує тут під назвою Кушнин.

Костантин его милост Иванович Острозский дал тое имѣне Ростоки и Порѣче мнѣ, слузѣ своему, съ своей ласки господарское”⁸. 1530 року Івахно Болбасович згадується як колоденський намісник того ж князя⁹.

Пізніше Іванові Федоровичу вдалося визволитися з цієї залежності й зміцнити свій статус. У листі Сигізмунда I, датованому 1541 роком, він значиться вже як зем’янин королеви Бони (див. *документ 5*). Але це сталося всупереч волі князів Острозьких, бо 1548 року його щодо названих сіл позивала вдова Іллі Костянтиновича¹⁰, а в 1583 р. про них його нащадкам нагадував і Василь-Костянтин Острозький¹¹.

За актом ревізії 1545 року на Іванові Болбасові лежалагородова повинність на користь Кременецького замку зі згаданих вище поселень Розтоки і Поріччя¹², а в аналогічному документі 1552 року серед його маєтків згадується також нове село Горинка¹³, осаджене на витоках річки Горинь.

Наприкінці 40-х років XVI ст. Іван Боговитинович, що старостував тоді в Кременці, та дворянин Бони Себастьян Дибовський “с тамошними зем’яны кременецькими ѡбобрали и постановили” бути Івану Федоровичу суддею Кременецького повіту “на мѣстце небошика Семена Цаты”. 9 лютого 1550 р. королева писала новому старості Петрові Семашку, щоб “ѿ том вѣдал и справы судовые водлуг тамошнег[о] звичаю судити и справовати в замку тамошнимъ Кременецкомъ дозволил” (див. *документ 7*). У подальшому Іван Болбас неодноразово фігурує в актових книгах Кременецького замку у зв’язку з розглядом різних судових справ¹⁴. Остання прижиттєва згадка про нього датується 1555 роком¹⁵.

Олехно Болбасович, крім отчини, володів у Кременецькому повіті маєтком Дубища (що розміщувався у басейні річки Случ), придбаним ним ще до поділу з братами (див. *документ 1*), та селами Ходаки й Тетерівка (на річці Вілія)¹⁶.

⁸ AS. Т. III. S. 137–138.

⁹ Центральний державний історичний архів України у Києві (далі – ЦДІА України у Києві), ф. 25 (Луцький городський суд), оп. 1, спр. 192, арк. 680 зв.

¹⁰ АРКг., AS, тека VI, плік 26 (лист кременецького старости Щасного Герцика, датований 15 квітня 1548 р.).

¹¹ Ibid. Rkps 88, s. 44.

¹² Литовська Метрика. Кн. 561. С. 196, 200.

¹³ Архив Юго-Западной России, издаваемый Коммиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Киев, 1890. Ч. VII. Т. II: Акты о заселении Юго-Западной России. С. 24. Селу Горинка відповідає сучасне село Велика Горянка або село Мала Горянка Кременецького району Тернопільської області.

¹⁴ ЦДІА України у Києві, ф. 21 (Кременецький городський суд), оп. 1, спр. 2, арк. 5 зв., 7, 14 зв., 29 зв. (1550 р.); спр. 3, арк. 3 (1551 р.); та ін.

¹⁵ Там само. Спр. 7, арк. 10 зв.

¹⁶ Локалізувати село Тетерівка, яке тепер не існує, дозволяє дільний лист дітей княгині Богдани Масальської 1571 року, де поряд із ним фігурують поселення Оношківці, Сураж, Турівка, Валево, Бриків, Баймаки, Попівці, Ходаки та Зеньки (Там само. Ф. 22 (Кременецький земський суд), оп. 1, спр. 4, арк. 84 зв.–87 зв.; див. також: *Собчук В. Д.* З історії землеволодіння шляхетських

Про час та обставини набуття Олехном Болбасовичем останніх двох поселень у джерелах не йдеться. Оскільки вони межували із селом Ісерна, родовим гніздом згаданих вище зем'ян Ісернських, дуже ймовірно, що це могла бути плата за компроміс щодо спірних володінь у басейні Ікви – саме це мав на увазі Федір Болбасович, звинувачуючи потім брата, “штож деи он променил отчину свою дѣлницу его Исернскому” (див. *документ 3*). Пізніше власником сіл на Віллі став господарський писар і берестейський ключник Лев Боговитинович. Спочатку Олехно заставив їх, як довідуємося з підтвердного листа луцького старости Петра Яновича, виданого 1 березня 1488 р., у сумі 80 кіп широких грошів (див. *документ 4*), а незабаром контрагент сплатив йому 600 кіп і обидва поселення перейшли у його вічне володіння¹⁷.

Крім підтвердження Петра Яновича, в архіві Болбасів-Розтоцьких були ще інші папери на села Ходаки й Тетерівка. Зокрема, про це говориться в листі великого князя Сигізмунда I від 1 березня 1541 р. зем'янину Волинської землі Олександру Богдановичу Дзусі з вимогою повернути зем'янину королеви Бони з Кременецького повіту Іванові Федоровичу Болбасу-Розтоцькому документи на ці маєтки, передані свого часу його батькові на збереження, або постати перед судом (див. *документ 5*). Подібний за змістом лист 18 березня того ж року видала сама Бона (див. *документ 6*). Перебування паперів на вказані села у Федора Болбасовича та намагання потім його сина Івана повернути їх додатково свідчить на користь висловленого вище здогаду про те, що найстарший із Болбасовичів отримав ці поселення ціною поступки сусідам із братової частки отчини.

Згаданий вище маєток Дубища опинився у володінні Некраша, Мацини й Мамає Колчейовичів: 21 серпня 1497 р. вони продали належні їм “двое селища на имя Дубищо” за 60 кіп широких грошів чеської монети князю Михайлові Олександровичу Сангушковичу¹⁸. А вже 30 вересня того ж року великий князь надав обидва Дубища разом із деякими іншими поселеннями Кузьминської волості, в яку вони входили, Костянтинові Івановичу Острозькому¹⁹.

родів із княжими титулами у Південній Волині XV – першої половини XVII століть // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 2000. Т. ССXL: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. С. 351). Ходаки – тепер село Ходаки Шумського району Тернопільської області; Дубища – тепер село Дубище Красилівського району Хмельницької області.

¹⁷ APKr., AS, rkps 88, s. 57–58. У сумарії лист датовано 1466 роком, який тут, звичайно, неможливий. За регестовим записом іншого сумарію князів Острозьких, підтвердження цієї угоди тим самим старостою датоване 1486 роком, а замість Тетерівки фігурує Турівка (AS. Т. III. S. 20).

¹⁸ AS. 1887. Т. I: 1366–1506 / Wydane nakładem właściciela pod kierownictwem Z. L. Radziwińskiego, przy współudziale P. Skobielskiego i B. Gorczaka. S. 112. Лист відомий лише з копії, де він датований 1490 роком та 15-м індіктом, який із ним не узгоджується. Надаємо перевагу датуванню за індіктом, тому датуємо лист 1497 роком.

¹⁹ Ibid. S. 113–114.

Судячи з імен, Колчейовичі, як і Болбасовичі, мали тюркське походження²⁰. Привертає увагу те, що маєток, який вони продають, трактується ними як “отчизна и дедизна”²¹, а в 1545 р. “Дубищо на Случи, Дубищо на Полной на Понури” знову перебувають у руках когось із Болбасовичів²². Складається враження, що Колчейовичі були нащадками (чи не внуками?) Олехна Болбасовича, які після продажу свого маєтку продовжували володіти ним вже не як господарські зем’яни Кременецького повіту, а як зем’яни князів Острозьких. Натякають на це також свідчення джерел про матримоніальні зв’язки, зокрема згадка 1569 року про Олюхну Болбасівну як дружину крупського намісника володарів Острога²³.

Як бачимо, шляхетський рід Болбасів-Розтоцьких започаткований, імовірно, вихідцем із тюркського середовища, уже в першому – другому поколіннях нагромадив на півдні Волині кілька поселень. Але представники роду скоро втратили свої маєткові та соціальні позиції і перетворилися в залежних зем’ян князів Острозьких. Згодом одна з його гілок відновила статус господарських зем’ян, дісталася до виборних регіональних урядів і, врешті-решт, забезпечила собі місце поміж середньої шляхти Кременецького повіту.

* * *

Оригінали поданих нижче семи документів були пред’явлені Самуелем Романкевичем, слугою кременецького земського писаря Яна Болбаса-Розтоцького, 28 лютого 1634 р. в Кременецькому земському суді й вписані до його книг. Автентичність їхніх текстів, узятих нами з актової книги, сумнівів не викликає.

У публікації збережено всі літери, відсутні в сучасному українському алфавіті (“є”, “ѡ”, “Ѣ”, “Ѥ”, “А”, “Ѧ”, “Ы”, “Ъ”), та диграф “кг”. Виносні літери введено в рядок і передано курсивом. Розділові знаки проставлені відповідно до сучасних правил пунктуації. Слова під титлами та інші скорочення, а також реконструйовані нами фрагменти тексту, які через пошкодження аркуша книги втрачені, передано в квадратних дужках. Кириличні цифри в публікації замінені арабськими. Тексти документів, у записі в книгу суцільні, поділено на абзаци відповідно до формуляру.

Тексти всіх документів публікуються вперше.

²⁰ Баскаков Н. А. Русские фамилии... С. 222.

²¹ AS. T. I. S. 112.

²² Литовська Метрика. Кн. 561. С. 208.

²³ ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 21, арк. 121–123.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

[Не пізніше 1478 р.], серпня 9. –

Олехно і Федір Болбасовичі ділять між собою та братами Пашком і Васьком, які перебувають на службі, села Підгайці, Розтоки і Кушлин

Гд, пан Олехно Болбасович и пан Оедор Болбасович, дилили ся есмо о[т]чиною своєю пред паном Аньдреем Чапличемъ а пред п[а]номъ Ескомъ Еловичом, пред своими дядями, а дву братовъ [наш]их^{*1} не было – Пашка и Васка – на службе были.

Мы делници на них брали: пан Олехно взял дѣлницу на себе [и] на брата своег[о] Пашка – Подгайци, а пан Оедор взял дѣлницу на себе и на брата своег[о] Васка – узал двѣ сели Ростоки и Кушлинъ и став Верхнии по Сосонку.

Коли пан Пашко приѣдет из службы и к своєю отчизнѣ, ехати ему до пана Олехна к своєю дѣлници, што на нег[о] узал, а пан Васко прыѣдет из службы к своєю отчизнѣ, ехати ему до пана Оедка к своєю дѣлници, што на нег[о] узал. Коли же узрит котораа кривда пану Пашку, [и]но ему не искати братии своеє ни Хведка, ни Васка, искати ему пана Олехна у своєю дѣлници. А коли ж узрится котораа кривда пану Васку, не искати ему брати своеє ни пана Олехна, ни пана Пашка, искати ему пана Оедька. А пан Оедко мовит брату своему пану Олехну: та ся у Дубиша не уступаюся, што еси купил. А хто бы имал ис тог[о] делу выступити, тот королю заплатит пятдесат копѣ, а старосте двадцат копѣ.

А при том у мовеных был пан Андреи Чаплич, пан Еско Ђлович, а пан Кадьян Аньдреевъ с[ы]нъ, пан Микита Аньдреевъ с[ы]нъ, а Покотило, пан Гдн^{*2}, Олизаров слуга, воевода издолбитский, а писал дяк Павел, игуменов с[ы]нъ.

А про лепшую справедливост подписалис под печат под пан Андреєвъ Чапличию и под другую печат под панъ Еско Ђловича.

И писан сии лист м[е]с[е]ца августа въ 9 д[е]нъ.

ЦДДА України у Києві, ф. 22, оп. 1, спр. 41, арк. 118. До оригіналу були притиснені дві печатки.

^{*1} У цьому місці аркуш пошкоджено.

^{*2} Ім'я переправлено.

№ 2

1479 р., березня 1. Луцьк. –

Васько Болбасович зізнає продаж своєму братові Федору села Кушлин

А се я, пан Васко Болбасовичъ, сознаваю симъ своимъ листомъ кождому доброму, кому его потреба слухат, нинешнимъ и потом будучимъ. Продал єсми делницу свою Кушлин брату своєму Хведору вечно со всем с тым, што к тому здавно^{*3} слушало, за пятдесят копъ широких грошеи, а на себе ничог[о] не выменяючи. А колыбых мел жену а дети, тогда не потреба жене моеи, ани детем моимъ, ани братии моеи^{*4} у то сѧ вступат ани ѿ то мовит. А хто бы хотел тоє взрушит, тои бы еще не уступиль у право, мел г[оспо]д[а]рю королю положит двесте золотых, а Хведору сто золотых, тож бы мел тои в у право^{*5} уступит и ѿ то мовит. А под сведомом пана Олизаровым, маршалка Волынское земли, старосты володимерского, а пана Аньдрея Чаплич, а пан Оедък[о] Чаплич, пан Ёско Ёлович.

Писан в Луцку марта 1 ден индикта 12^{*6}.

ЦДІА України у Києві, ф. 22, оп. 1, спр. 41, арк. 117–117 зв. До оригіналу були притиснені три печатки.

№ 3

1487 р., листопада 10. Луцьк. –

Великий князь литовський Казимир наказує луцькому старості Петру Яновичу розглянути скаргу кременецького зем'янина Федька Болбасовича на свого брата Олехна щодо передачі ним під час обміну із зем'янином Ісернським належної скаржникові частки отчини

Казимир, Бож[ю] м[и]л[остю] корол полскии, великии княз литовскии, рускии, прускии, кн[ѧ]жа жомотскии и иных.

Старосте луцкому, маршалку Волынское земли пану Петру Яновичу. Жаловал нам земенин кременецкии на имя Оедко Болбасович на брата своег[о] Олехна, штож деи он променил отчину свою дѣлницу его Исернскому, протож штобы еси велил тому брату ег[о] стати перед собою ку праву и то бы еси межи них досмотрил и справедливост тому вчинил.

*3 Так в тексті.

*4 Далі перекреслено літеру “о”.

*5 Так в тексті.

*6 12-й індикт припадає на 1464, 1479 і 1494 роки. Оскільки Олізар Шилович, який помер близько 1485 р., фігурує тут як маршалок Волинської землі і володимирський староста (займав ці уряди, відповідно, з 1475 р. і в 1461–1479 рр.), лист слід датувати 1479 роком.

Писан в Луцку ногаб[рѣ] 10 д[ε]нѣ индик[та] 6*⁷.

ЦДІА України у Києві, ф. 22, оп. 1, спр. 41, арк. 120 зв. До оригіналу була притиснена одна печатка.

№ 4

1488 р., березня 1. Луцьк. –

Луцький староста Петро Янович засвідчує заставу кременецьким зем'янином Олехном Болбасовичем писарю короля берестейському ключнику Левку Боговитиновичу мастків Ходаки і Тетерівка

Гд, Петръ Гднович, староста луцкии, маршалокъ Волинское земли.

Приходши перед мене Олехн[о]*⁸ Болбасовичъ, земенин кременецкии, заставил имѣне свое писару королеву, ключнику берестьскому Левку Боговитиновичу у Кременецком повете на имя Ходаки а Тетеревьку в ѿсидесят копах широких грошеи готовых, а коли бы Олехно Болбасович хотел выкупити таа*⁹ имѣна у Левона Боговитиновича, тогда Олехно Болбасович ни мает ничим инымъ платити тых п[ε]н[ε]зеи Левку Боговитиновичу, толко готовыми п[ε]н[ε]зми. А што Левко Боговитинович на тие имѣна вложит, люди ѿсадит и иными нѣкоторыми рѣчми наложит, то Олехно Болбасовичъ Левку Боговитиновичу мает его наклады поплатити, што добрие люди наудуть. А которие люди с тых имени усхотят за Левка Боговитиновича поити, то Олехно Болбасович тых людеи мает пустити, ничим не гамуючи. А которие люди на тых имѣнах ѿстанутся, за тие люди Олехно мает дати Левку Боговитиновичу по копе грошеи выходу с каждог[о] человека.

А при том был писар королевъ Оедько Гднушевичъ.

А просил ма Олехно Болбасовичъ, штобых га печат свою приложилъ к сему листу, и га печат приложилъ к сему листу, а Олехно теж и свою печат приложилъ к сему листу про твердость сего листа.

Писан в Луцку под лѣтъ Божог[о] Нароженѣа 1000 и 400 лѣт 97 мар[та] 1 д[ε]нѣ индикта 6*¹⁰.

ЦДІА України у Києві, ф. 22, оп. 1, спр. 41, арк. 119–119 зв. До оригіналу була притиснена одна печатка.

*⁷ Рік встановлено за індиктом; враховуючи, що Петро Янович був луцьким старостою до 1489 р., а до 1485 р. цей уряд займав Олізар Шилович, лист слід датувати 1487 роком.

*⁸ Кінець слова пошкоджено (дірка в сторінці).

*⁹ Так в тексті.

*¹⁰ Вказана дата – 1497 рік – не збігається з 6-м індиктом (припадав на 1458, 1473, 1488 і 1503 роки). З огляду на те, що до 1485 р. уряди луцького старости і маршалка Волинської землі обіймав Олізар Шилович, а його наступник Петро Янович був луцьким старостою до 1489 р., лист слід датувати 1488 роком.

№ 5

1541 р., березня 1. Вільно. –

Великий князь литовський Сигізмунд I наказує зем'янину Волинської землі Олександру Богдановичу Дзусі повернути зем'янину королеви Бони з Кременецького повіту Іванові Федоровичу Болбасу-Розтоцькому документи на маєтки Тетерівка і Ходаки, передані свого часу його батькові на збереження, або з'явитися на суд

Жикгимонт Б[о]жию м[и]л[остю] корол полскии, великии княз литовскии, рускии, прускии, жомотскии^{*11}, мазовецкии и иных.

Земенину Волинское земли Олександру Богдановичу Дзусь.

Жаловаль намь земенинъ королевое нашео еє м[и]л[о]сти великое княгини Боны повету Кременецког[о] Иван Федорович Ростоцки Болбас ѿ том, штож деи небощикъ отец ег[о] Федор даль листы свои в заховане небощику отцу твоему Богдану Дзусь, котории иж деи то ест листы на блискост его на двѣ имѣ[н]а на Ходаки а на Тетеровку, гдеж деи тыи листы послѣ отца твоег[о] в тебе сѧ зостали, також деи ты с тых листов и копѣи ему подаваль и тых деи листовъ ему на блискост ег[о] ѿдати не хочешъ. Протож приказуемъ тебе, абы еси тие листы ему на блискост его ѿдалъ. Если ж бы еси ему тых листов ѿдати не хотел и ты бы перед нами ку праву стал и в том сѧ з нимъ росправил на тот рокъ, на котории ѿнъ тебе перед нас позовет симъ нашим листом, пак ли ж бы еси перед нами стати ку праву и в том сѧ з нимъ росправити не хотел, ведаи певне, иж пошлем по тебе децког[о] нашог[о] и кажем тебе перед нами ку праву моцне поставити.

Писан у Вилни под лѣт[о] Божег[о] Нарожена 1541 м[ε]с[ε]ца мар[та] 6 день индик[та] 14.

Горностаи.

ЦДІА України у Києві, ф. 22, оп. 1, спр. 41, арк. 120. До оригіналу була притиснена одна печатка.

№ 6

1548 р., березня 18. Вільно. –

Королева Бона наказує своєму кременецькому зем'янину Олександру Дзусичу повернути кременецькому зем'янину Іванові Болбасу документи, які батько останнього дав його батькові на збереження

Бона, Божю м[и]л[остю] королева полскаа, великаа княгини литовскаа, рускаа, прускаа, жомотскаа^{*12}, мазовецкаа и иных.

Земенину нашому кременецкому Александру Дзусичу.

^{*11} Так в тексті.

^{*12} Так в тексті.

Жаловал нам земенин нашъ кремѣнецкии Иван Болбас ѿ том, штож деи отецъ ег[о] небошик Ѡедор дал ѿтцу своему^{*13} небошику Дзусе в заховане к вернымъ рукам листы и твердости на имена свои Тетеровку а Ходаки, которых же деи листов ты вже по смерти ѿтца своег[о] ему копии под печатю своею подавал, а листов деи самых головных за упоминаемъ ег[о] не ведати в которую причину вернути ему не хочешъ, а за тым деи онъ в немалую шкоду приходить. Прото кгдаж будутъ тии листы ѿтцу своему^{*14} в заховане даны, а ты по смерти ѿтца своег[о] маючи их в руках своих, и ему з них копии списаныи дал, приказуемъ тебе, абы еси ѿ то з ним в болшии трудности не заводил, а ему оныи листы ег[о] потребныи вернулъ и з нимъ в том добре наложилъ, такобы онъ по другое ѿ том намъ жаловати причины не мел. Если ж бы еси за сим розказанем и писанем нашимъ тог[о] не вделал и тых листов ему вернути не хотел, ведаи певне, иж мы его тако подданог[о] нашог[о] в том и справедливости ег[о] не опустимъ.

Писан у Вильни под лет[о] Бож[его] Нарож[еня] 1541^{*15} м[ε]с[ε]ца мар[та] 18 день индик[та] 14.

Ивань.

ЦДІА України у Києві, ф. 22, оп. 1, спр. 41, арк. 118 зв.–119. До оригіналу була притиснена одна велика печатка.

№ 7

1550 р., лютого 9. Варшава. –

Королева Бона наказує кременецькому старості Петрові Семашку дозволити зем'янину Кременецького повіту Іванові Болбасу-Розтоцькому, обраному за її згодою повітовим суддею, здійснювати судочинство

Бона, Божю м[и]л[остю] королева полскаа, великаа княгини литовскаа, руска, пруска, жмутска, мазовецка и иных.

Старосте нашому кремѣнецкому пану Петру Михаловичу Семашку.

Што которог[о] земенина тамошнег[о] Ивана Болбаса Ростоцког[о] бывшы староста нашъ кремѣнецкии пан Иван Богушевичъ поспол з дворенином н[а]шим Себестианом Дыбовским с тамошними земѣны кремѣнецкими ѿобрали и постановили тамъ у повете Кременецкомъ судиею быти на местце небошика Семена Цаты, також на он час мы есмо были на него зволили и теперечи зволаем, ижбы он там у повете Кременецкомъ суддею был потому, такос то по иных поветехъ тамошних заховывает, до воли н[а]шое господарское, и ты бы ѿ том вѣдал и справы судовые водлуг тамошнег[о] звычайу судити и справовати в замку тамошнимъ Кременецкомъ дозволил, конечно.

^{*13} Так в тексті.

^{*14} Так в тексті.

^{*15} Остання цифра річної дати виправлена з 1 (“а”) на 8 (“и”), але документ слід датувати 1541 роком, на який припадає вказаний у ньому 14-й індикт.

Писан в Варшави под лет[о] Бож[его] Нарож[еня] 1550 м[ε]с[ε]ца
θевъ[рала] 9 ден, индикть 8.

Гднь Маковецкии.

*ЦДІА України у Києві, ф. 22, оп. 1, спр. 41, арк. 120 зв. До оригіналу
була притиснена одна печатка.*

THE FIRST GENERATIONS OF THE BOLBACE-ROZTOTS'KI NOBLE FAMILY

Volodymyr SOBCHUK*, Ihor TESLENKO**

*The Taras Shevchenko Regional Humanitarian and Pedagogical Institute of Kremenets'

**National University of Kyiv-Mohyla Academy

The article presents the reconstruction of genealogy and social profile of the first generations of the Bolbace-Roztots'ki Ukrainian noble family. The community, the members of which were united by blood relationship, was probably founded by someone of Tiurk origin. At the beginning of its advancement the community amassed a few settlements in Volyn' land, Kremenets' district. However, the family soon lost its position and turned under the governance of the Ostroz'ki princes. Further on, one of the family branches managed to reclaim the status of the economic nobility, made its way through the regional governments and ensured the family place among the middle nobility.

Key words: The Bolbace-Roztots'ki, nobility, Kremenets' district, Volyn' land.

ПЕРВЫЕ ПОКОЛЕНИЯ ШЛЯХЕТСКОГО РОДА БОЛБАСОВ-РОЗТОЦКИХ

Владимир СОБЧУК*, Игорь ТЕСЛЕНКО**

*Кременецкий областной гуманитарно-педагогический институт им. Тараса Шевченко

**Национальный университет "Киево-Могилянская академия"

В статье реконструированы генеалогия и социальное положение первых поколений украинского шляхетского рода Болбасов-Розтоцких. В начале своей карьеры этот кровнородственный клан, основанный, вероятно, выходцем из тюркской среды, сосредоточил в своих руках несколько населенных пунктов в Кременецком повете Волынской земли, но вскоре утратил свои позиции, и его представители превратилась в земьян князей Острожских. Позже одна из ветвей рода сумела восстановить статус господарских земьян, достичь региональных урядов и надежно закрепить за собой место между средней шляхтой.

Ключевые слова: Болбасы-Розтоцкие, шляхта, Кременецкий повет, Волынская земля.

Стаття надійшла до редколегії 12.04.2007

Прийнята до друку 18.12.2008